

بررسی تطبیقی ساختار و روابط میان اصطلاحات علم کتابداری و اطلاع‌رسانی در سه اصطلاحنامه یونسکو، اریک و ایسیس^۱

مهدیس طیب^۲

تاریخ دریافت: ۸۰/۲/۱۸

چکیده: در پژوهش حاضر، نقاط اشتراک و افتراق روابط و ساختار اصطلاحات کتابداری و اطلاع‌رسانی در سه اصطلاحنامه ایسیس^۳، اریک و یونسکو مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند تا با آگاهی از کم و کیف این روابط، دانش کافی برای سیاستگذاری‌های آتی کسب شود. در این بررسی، اصطلاحنامه ایسیس که اصطلاحنامه تخصصی علم کتابداری و اطلاع‌رسانی است به عنوان مبنا برای استخراج اطلاعات و مقایسه اصطلاحنامه‌ها به کار برده شده است. نتایج این ارزیابی‌ها، نشان می‌دهند که: - اصطلاحات مشترک بین اریک و یونسکو بیش از اصطلاحات مشترک بین اریک و ایسیس یا یونسکو و ایسیس است. تعداد ارجاعات در اصطلاحنامه یونسکو، ۴ برابر ایسیس و ۲ برابر اریک است. - درجهٔ اخص‌گرایی این اصطلاحنامه‌ها نسبت به اصطلاحات علم کتابداری و اطلاع‌رسانی به ترتیب عبارتند از: ایسیس، اریک و یونسکو.

کلیدواژه‌ها: بررسی تطبیقی، اصطلاحات، کتابداری، اطلاع‌رسانی، اصطلاحنامه، یونسکو، اریک، ایسیس

مقدمه

اطلاعات منبع حیاتی برای پیشرفت علمی و اقتصادی کشورها محسوب می‌شود. به بیان

۱. برگرفته از: مهدیس طیب، "بررسی تطبیقی ساختار و روابط میان اصطلاحات علم کتابداری و اطلاع‌رسانی در سه اصطلاحنامه یونسکو، اریک، و ایسیس؛ پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه تهران، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی

۲. کارشناسی ارشد کتابداری کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

3. ASIS

دیگر، اطلاعات نیروی اصلی حرکت و شکل دهنده مردم، اجتماعات، و کشورهاست و جامعه‌ای که به اطلاعات نیاز ندارد در واقع نمی‌خواهد حرکت کند.

نقش مهم اطلاعات را می‌توان در زمینه‌های وسیعی از فعالیت‌های حیاتی بشر جست‌وجو کرد. کاربردهای شناخته شده اطلاعات عبارتند از: کمک به رشد دانش، تحقیق و توسعه، تصمیم‌گیری‌های مدیریتی، آموزش و غیره....

اطلاعات در تحقیق و پیشرفت دانش و در پیش راندن مرزهای دانش نقش قاطعی ایفا می‌کند و از دوباره کاری‌ها برای انتقال فن‌آوری جلوگیری می‌کند. می‌دانیم که هدف از تحقیق، یافتن راه حل برای مشکلات است و این کار بدون وجود اطلاعات امکان‌پذیر نیست. برای مثال محقق به اطلاعات احتیاج دارد تا اولاً در حوزه تخصص خود فردی مطلع و دارای آخرین اطلاعات باشد و ثانیاً از آن برای پیشرفت تحقیق استفاده کند (مختاری معمار، ۱۳۷۶، ص ۷).

تسهیل و تسریع جریان اطلاعات هدف‌نهایی اطلاع‌رسانی است و همان‌طور که ذکر شد، این کار بدون رده‌بندی اطلاعات امکان‌پذیر نیست. اصطلاحنامه‌ها از جمله ابزارهای بسیار با اهمیت در رده‌بندی اطلاعاتند.

تلاش اساسی در اصطلاحنامه‌ها، شناساندن مفاهیم واژگان از راه تبیین روابط معنایی و مفهومی اصطلاحات است که از آن به «روابط پیشین» یا اصطلاحنامه‌ای تعبیر می‌شود.

واحد تشکیل دهنده اصطلاحنامه، مدخل‌ها و واژه‌هایی است که تبلور اصطلاحات و یا دربرگیرنده مسائل متن و مدارک مورد نظر باشد.

اصطلاحنامه در هر رشته علمی، مجموعه اصطلاحات آن حوزه است که میان آنها روابط معنایی و سلسله‌مراتبی برقرار شده و توانایی آن را دارد که موضوع آن رشته را با همه جنبه‌های اصلی و فرعی و وابسته به شکل نظام یافته و به منظور ذخیره و بازیابی اطلاعات و مقاصد دیگر ارائه دهد (آقابخشی، ۱۳۷۲، ص ۲۷).

تاریخ تدوین اصطلاحنامه‌ها به قرن ۱۹ میلادی باز می‌گردد. در سال ۱۸۵۲ میلادی، پیر مارک روژه^۱، واژه‌نامه‌ای پدید آورد و در آن واژه‌های انگلیسی را به مجموعه‌ها و زیر مجموعه‌هایی تقسیم کرد و مترادف‌ها، متضادها و نیز روابط بین واژه‌ها را مشخص ساخت. او نام این اثر را اصطلاحنامه یا گنج واژه^۲ گذاشت. هدف روژه از پدید آوردن این واژگان، ذخیره و نمایه‌سازی مدارک نبود، بلکه کمک به افرادی بود که قصد یافتن اصطلاحات دقیق برای بیان افکار و عقاید خود داشتند (تانلی^۳، گی^۴، ۱۹۸۰، ص ۱۸).

1. Pier Mark Roget

2. Thesaurus.

3. Townly

4. Gee

اولین اصطلاحنامه به مفهوم امروزی در سال ۱۹۵۹ توسط مرکز اطلاع‌رسانی مهندسی دوپونت^۱ منتشر شد. سپس در سال ۱۹۶۱ سازمان اطلاعات فنی نیروهای مسلح امریکا^۲ اولین اصطلاحنامه خود را چاپ کرد (خسروی، ۱۳۷۶، ص ۳).

در همان سال مؤسسه امریکایی مهندسان شیمی^۳، اولین اصطلاحنامه مهندسی شیمی را منتشر کرد که اولین اصطلاحنامه‌ای بود که در بازار فروش عمومی کتاب عرضه شد و از اصطلاحنامه مرکز اطلاع‌رسانی مهندسی دوپونت مشتق شده بود.

در سال ۱۹۶۴ اصطلاحنامه اصطلاحات مهندسی توسط شورای ائتلافی مهندسان^۴ براساس اصطلاحنامه مؤسسه امریکایی مهندسان شیمی تهیه شد که تمام رشته‌های مهندسی را در برمی‌گرفت و نخستین راهنما و دستورالعمل برای تهیه اصطلاحنامه نیز در سال ۱۹۶۵ توسط این شورا منتشر شد، که این راهنما براساس اصطلاحنامه‌های دوپونت، اصطلاحنامه مهندسی شیمی و اصطلاحنامه اصطلاحات مهندسی پدید آمد.

در سال‌های ۱۹۶۵ تا ۱۹۶۷، اصطلاحنامه اصطلاحات مهندسی و علمی^۵، توسط وزارت دفاع ایالات متحده تهیه شد و سپس کمیته اطلاعات علمی و فنی^۶ و کمیته رسمی شورای علوم تکنولوژی حکومت فدرال ایالات متحده^۷ راهنمای ساختار اصطلاحنامه‌ها را براساس این اصطلاحنامه تدوین کردند.

اولین ویرایش راهنمای تدوین اصطلاحنامه‌های چند زبانه یونسکو در سال ۱۹۷۰ براساس تجارب اصطلاحنامه‌های قبل پدید آمد و بعد سازمان بین‌المللی استاندارد^۸ در سال ۱۹۷۴ نخستین استاندارد بین‌المللی تهیه تزاروس را منتشر کرد و در سال ۱۹۷۶ راهنمایی برای تهیه اصطلاحنامه‌های چند زبانه ارائه داد و در سال ۱۹۷۹ نیز ویرایش دوم آن را منتشر کرد. همه اینها در استانداردهای سازمان بین‌المللی استاندارد که در سال ۱۹۸۵ منتشر شد، تأثیر گذاشت. (لنکستر^۹، ۱۹۸۶، ص ۲۹-۳۱).

طی دهه‌های اخیر در حوزه‌های فنی و مهندسی، علوم پایه، هنر و معماری و علوم انسانی

1. Dupont Information Center of Engineering Fileds.
2. U.S.Dept. of Defense (Armed Services Technical Informatin Agency_ ASTIA).
3. American Institute of Chemical Engineer.
4. Engineering Joint Concl_(EJC).
5. Thesaurus of Engineering and Scientific Terms (Test).
6. Committee on Scientific and Technology.
7. Official Committee of Scientific and Technology Concl.
8. American National Standard Institute (ANSI).
9. Lancaster

اصطلاحنامه‌های بسیاری تدوین شده است. در این دهه تعداد اصطلاحنامه‌های چند زبانه نیز افزایش یافته است.

سیر تحول در علوم مختلف، این فکر را در ذهن محققان اطلاع‌رسانی ایجاد کرد که علاوه بر استفاده از اصطلاحنامه در نمایه‌سازی و ذخیره و بازیابی مدارک، از آن به منظور نشان دادن گستره و ساختار سلسله مراتب هر علم نیز استفاده کنند و از آن در طبقه‌بندی منابع کتابی و غیرکتابی بهره‌گیرند. به همین دلیل همان‌طور که ذکر شد در طی دهه‌های اخیر در حوزه‌های مختلف علوم، اصطلاحنامه‌های بسیاری توسط سازمان‌ها و اشخاص مختلف تهیه شده است. با توجه به نقش اصطلاحنامه‌های تخصصی در نمایه‌سازی، ذخیره و بازیابی مدارک و نشان دادن ساختار سلسله مراتب هر علم، در این پژوهش سه اصطلاحنامه تخصصی در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی بررسی می‌شود.

بیان مسئله

اصطلاحنامه‌ها در اکثر حوزه‌های علمی به منظور نظام‌بخشیدن به واژگان آن حوزه تهیه شده و مورد استفاده نظام‌های اطلاعاتی در سطح بین‌المللی قرار می‌گیرند. و تهیه اصطلاحنامه‌ها در حوزه‌های گوناگون دانش بشری به صورت موضوعی و تخصصی ضرورت پیدا کرده است. یکی از این حوزه‌ها علم کتابداری و اطلاع‌رسانی است که از علوم اصیل جوان است. از زمانی که کلر شولتز^۱ در سال ۱۹۶۸ اصطلاحنامه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی را منتشر کرد این حوزه یک اصطلاحنامه خاص برای اصطلاحاتش نداشت، تا اینکه در سال ۱۹۹۴، انجمن امریکایی علوم اطلاع‌رسانی^۲ اصطلاحنامه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی اسیس^۳ را منتشر ساخت (میلستد^۴، ۱۹۹۵، ص ۲۲).

در حال حاضر، در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی، بجز اصطلاحنامه فوق‌الذکر، که خاص این رشته است، دو اصطلاحنامه دیگر یعنی اصطلاحنامه یونسکو^۵ و اصطلاحنامه اریک، در کنار حوزه‌های دیگر، به اصطلاحات این حوزه نیز پرداخته‌اند.

از آنجا که ارزیابی اصطلاحنامه‌های حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی به استخراج و معرفی منابع موثق و جامع در زمینه اصطلاحات کتابداری به کتابداران کمک می‌کند، در این پژوهش ساختار و روابط میان اصطلاحات علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در سه اصطلاحنامه اسیس،

1. Claire Schultz.

2. American Society for Infirmation Science.

3. ASIS Thesaurus of Information Science and Librarianship 4. Milstead.

5. UNESCO Thesaurus.

اریک (اصطلاحنامه علوم تربیتی) و یونسکو در قیاس با هم مورد بررسی قرار می‌گیرد.

تعریف عملیاتی اجزای مسئله

روابط میان اصطلاحات: تنها دو رابطه اساسی هم‌ارز و سلسله مراتبی موجود در میان اصطلاحات سه اصطلاحنامه یاد شده (اسیس، اریک و یونسکو) بررسی شده است. ساختار: منظور مفرد یا جمع بودن اصطلاحات، داشتن یادداشت دامنه و شکل ظاهری اصطلاحات از نظر املائی است. اصطلاحات علم کتابداری و اطلاع‌رسانی: تمام اصطلاحات و واژگانی که در اصطلاحنامه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی اسیس ویرایش دوم، موجود است.

پرسش‌های اساسی پژوهش

۱. میزان اشتراک روابط سلسله مراتبی در این سه اصطلاحنامه چگونه است؟
۲. اصطلاحات از نظر ساختار تا چه حد با هم همخوانی دارند؟
۳. میزان اشتراک روابط هم‌ارز در این سه اصطلاحنامه چگونه است؟

هدف و فایده پژوهش

هدف تحقیق حاضر کشف نقاط اشتراک و افتراق روابط و ساختار اصطلاحات کتابداری و اطلاع‌رسانی در سه اصطلاحنامه اسیس، اریک و یونسکو است و فایده آن آگاهی از کم و کیف روابط میان اصطلاحات کتابداری و اطلاع‌رسانی در اصطلاحنامه‌های فوق به منظور سیاست‌گذاری‌های آتی است.

جامعه مورد مطالعه و روش پژوهش

در این پژوهش از روش تحلیل محتوی استفاده شده تا بدین طریق بتوان مقایسه کمی و کیفی از ساختار و سلسله مراتب ساختمانی واژه‌ها و توصیف‌گرهای موجود در اصطلاحات کتابداری سه اصطلاحنامه، مورد بررسی به عمل آورد.

جامعه پژوهش، اصطلاحات کتابداری و اطلاع‌رسانی در اصطلاحنامه اریک، ویرایش سیزدهم (۱۹۹۵)؛ ویرایش دوم اصطلاحنامه یونسکو (۱۹۹۵) و ویرایش دوم اصطلاحنامه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی اسیس (۱۹۹۸) است. از آنجا که فقط اصطلاحنامه اسیس، اصطلاحنامه تخصصی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی است، این اصطلاحنامه مبنای جامعه

آماری قرار گرفت و اصطلاحات مشترک با آن از دو اصطلاحنامه یونسکو و اریک استخراج شد.

شیوه‌گردآوری اطلاعات

اصطلاحنامه‌ی اسیس مبنای بررسی قرار گرفت و اصطلاحات مشترک با آن از دو اصطلاحنامه یونسکو و اریک استخراج شد. به این ترتیب که ابتدا اصطلاحات مشترک میان اصطلاحنامه اسیس و اریک بر روی برگه‌های جداگانه نوشته شد و سپس اصطلاحات میان اسیس و یونسکو به همین ترتیب مقایسه شد و سرانجام این دو حد اشتراک با یکدیگر مقایسه گردید.

ذکر نکاتی در استخراج اصطلاحات مشترک ضروری به نظر می‌رسد:

الف. در این تحقیق فقط اصطلاحات مرجح مورد بررسی قرار نگرفته‌اند، بلکه اصطلاحات نامرجح نیز، در صورت اشتراک در اصطلاحنامه‌ها بررسی و مقایسه شده‌اند؛

ب. از بررسی روابط همبسته به دلیل تنوع این روابط در اصطلاحنامه‌ها خودداری شد؛

ج. برخی از اصطلاحات در سه اصطلاحنامه مورد بررسی، همراه با توضیحگر بودند و یا چند واژه یکسان با توصیفگرهای مختلف ذکر شده باشد. در صورتی که در اصطلاحنامه دیگر ممکن بود آن اصطلاح بدون توضیحگر ذکر شده بود. بنابراین با توجه به روابط و مفهوم اصطلاح بدون توضیحگر، اصطلاح دارای توضیحگر با آن مقایسه شد. برای روش شدن بهتر مطلب در اینجا مثالی ذکر می‌شود:

ASIS

ERIC

User Satisfaction

User Satisfaction (Information)

در مثال فوق اصطلاح موجود در اسیس توضیحگر ندارد ولی از آنجا که موضوع این اصطلاحنامه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی است و بررسی روابط هم‌ارز در سلسله مراتب این اصطلاح، این مسئله را ثابت می‌کند؛ بنابراین این دو اصطلاح با اینکه یکی از آنها توضیحگر ندارد، با هم مقایسه می‌شوند.

مروری بر پژوهش‌های پیشین

پژوهش‌های قبلی و منابع موجود در زمینه اصطلاحنامه به زبان فارسی عمدتاً درباره ساختمان، کاربرد و استانداردهای ساخت اصطلاحنامه و نیز بررسی امکانات و محدودیت‌های تدوین اصطلاحنامه‌های تخصصی به زبان فارسی است. همچنین در زمینه بررسی تطبیقی دو اصطلاحنامه نیز پژوهش‌هایی صورت گرفته است.

(دیزجی، ۱۳۷۰) در پایان‌نامه خود با عنوان «بررسی تطبیقی دو اصطلاحنامه کشاورزی

Agrovoc و CAB، هدف تحقیق را معرفی یک منبع موثق به عنوان راهنما برای تدوین اصطلاحنامه کشاورزی به زبان فارسی دانسته است. وی به علت جامعیت و کاربرد بین‌المللی این دو منبع، ساختار آنها را از جهت وجوه اشتراک و افتراق با هم مقایسه کرده است. تأکید این پژوهش بر مقایسه روابط اعم و اخص این اصطلاحنامه‌ها بوده است و به این نتیجه رسیده که اصطلاحنامه CAB از اخص‌گرایی بیشتری برخوردار است، در حالی که Agrovoc توصیف‌گرها را کلی ارائه کرده است.

(کازرانی، ۱۳۷۸) در پایان‌نامه خود با هدف تعیین میزان انطباق روابط معنایی، ساختار شکلی اصطلاحات و نحوه ارائه اصطلاحنامه‌های جامع فارسی با استاندارد ایزو ۲۷۸۸، به بررسی اصطلاحنامه فرهنگی فارسی (اصفا)، اصطلاحنامه نما: نظام مبادله اطلاعات علمی - فنی، اصطلاحنامه پزشکی فارسی و اصطلاحنامه موضوعی امام‌خمینی پرداخته است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که میزان رعایت استاندارد روابط معنایی اصطلاحات در اصطلاحنامه پزشکی فارسی ۹۹/۶ درصد در اصطلاحنامه اصفا ۹۸/۸ درصد در نما ۷۷/۵ درصد و در اصطلاحنامه موضوعی امام‌خمینی ۲۳/۲ درصد است. در ساختار شکلی اصطلاحات نیز بیشترین میزان رعایت استاندارد ۹۸/۹ درصد متعلق به اصطلاحنامه پزشکی فارسی است و پس از آن اصفا و نما با ۹۷/۶ درصد، و اصطلاحنامه موضوعی امام‌خمینی با ۹۵/۷ درصد در مراحل بعدی قرار دارند. از نظر رعایت استاندارد در نحوه ارائه اصطلاحنامه نیز اصطلاحنامه پزشکی فارسی با ۸۴ درصد بیشترین و اصطلاحنامه موضوعی امام‌خمینی با ۲۰ درصد کمترین میزان را دارد. اصفا و نما به ترتیب با ۷۶ درصد و ۵۶ درصد در مرحله دوم و سوم قرار دارند.

با کاوش‌های متعددی که در پایگاه‌های اطلاعاتی لیزا^۱ و ایزا^۲ صورت گرفت، مقالاتی در خارج از ایران مشاهده گردید که به گوشه‌هایی از موضوع پژوهش حاضر پرداخته‌اند که ذیلاً به تعدادی از آنها اشاره می‌گردد، اما پژوهشی در زمینه مقایسه اصطلاحنامه‌های یاد شده، مشاهده نگردید.

(گرین برگ^۳، ۱۹۹۵) در پژوهش خود به بررسی تطبیقی دو اصطلاحنامه هنر و معماری^۴ و اصطلاحنامه کتابخانه‌کنگره در حوزه مواد گرافیکی^۵ که دو منبع مهم برای دستیابی موضوعی به آرشیوهای دیپلاری هستند، پرداخته است. در این بررسی پس از بحثی در مورد ماهیت مواد دیداری، دو اصطلاحنامه فوق مقایسه شده‌اند و یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که

1. Library and Information Science Abstract LISA

2. Information Science Abstract ISA.

3. Greenberg

4. Art and Architecture Thesaurus.

5. Library of Congress Thesaurus for Graphic Materials.

اصطلاحنامه هنر و معماری ساختار چهریزه‌ای دارد و درجه اخص‌گرایی آن بیشتر است و برای مخاطبان خاص حوزه هنر و معماری یعنی محققان و دانشجویان مناسب‌تر است، اما اصطلاحنامه کتابخانه کنگره در حوزه مواد گرافیکی در ساختار شبیه به سرعنوان موضوعی کنگره است و درجه اخص‌گرایی آن از اصطلاحنامه هنر و معماری کمتر است و در حقیقت اصطلاحنامه کتابخانه کنگره در حوزه فوق یک اصطلاحنامه تخصصی موضوعی محسوب نمی‌شود.

(دیودیتو^۱، ۱۹۹۶) در پژوهش خود میزان تخصیص اصطلاح‌های اخص در اصطلاحنامه اریک را بررسی کرده است. وی ۱۲۹۶ اصطلاح مرجح این اصطلاحنامه را که حداقل یک اصطلاح اخص دارد، مورد مطالعه قرار داده است. تعداد مدارکی که این اصطلاح‌های مدخل در آنها به کار رفته نسبت به اصطلاحات اخص‌شان سنجیده شده است. تقریباً هیچ همبستگی میان این مسئله که اصطلاحی هر چند وقت به کار رفته و این مطلب که چند اصطلاح اخص با نشانه ظاهری داراست، وجود نداشت، معهداً اصطلاح‌های اخص زیادی بودند که میزان کاربرد آنها در مدارک بسیار بالاتر از اصطلاح‌های مدخلشان بود. بسیاری از این اصطلاح‌های اخص نسبت به اصطلاح مدخل خود در اصطلاحنامه، جدیدتر بودند.

تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش

تجزیه و تحلیل یافته‌ها، بر مبنای پرسش‌های اساسی مطرح شده در آغاز پژوهش، ضبط و منظم می‌شوند و سپس یافته‌های به‌دست آمده برای تشکیل جدول‌های گوناگون استخراج می‌شوند. در جدول‌ها، ارقامی که با درصد ارائه شده است، با استفاده از قانون گرد کردن اعداد اعشاری و تا یک رقم اعشار محاسبه گردید.

الف. مطالعه اصطلاحات از نظر کمی

جدول ۱. مقایسه کمی اصطلاحات سه اصطلاحنامه

یونسکو		اریک		ایسیس		عنوان اصطلاحنامه	
درصد	کل تعداد مرجح	درصد	کل تعداد مرجح	درصد	کل تعداد مرجح	درصد	کل تعداد مرجح
۶۵	۴۲۶۱	۵۶	۵۷۵۹	۶۳/۵	۱۳۵۳	۲۱۳۱	کل اصطلاحات
۸۲/۶	۳۲۸	۹۱/۳	۳۷۹	۹۵/۲	۴۷۴	۴۹۸	کل اصطلاحات جامعه آماری

طبق جدول ۱ اصطلاحنامه ایسیس، ۲۱۳۱ مدخل دارد که در این بررسی ۲۳ درصد از کل اصطلاحات آن مورد مطالعه قرار گرفته است. جدول بالا نشان می‌دهد که اولاً تعداد کل

اصطلاحات موجود در اصطلاحنامه ایسیس حدود ۰/۲ تعداد کل اصطلاح‌های اصطلاحنامه اریک است و تعداد کل اصطلاحات یونسکو نیز ۰/۶ تعداد کل اصطلاح‌های اریک است. دوم آنکه چون تعداد اصطلاحات مورد مقایسه یعنی جامعه آماری تحقیق نشان دهنده تعداد اصطلاحات علم کتابداری و اطلاع‌رسانی است، بنابراین مشخص می‌شود که اصطلاحنامه علم کتابداری و اطلاع‌رسانی در اصطلاحنامه اریک بیشتر از تعداد این اصطلاحات در اصطلاحنامه یونسکو است و در اریک سهم بیشتری به موضوع کتابداری و اطلاع‌رسانی نسبت به یونسکو داده شده است (حدود ۱/۵ برابر). تعداد اصطلاحات علم کتابداری و اطلاع‌رسانی در سلسله مراتب اریک در حقیقت همان میزان اشتراک اصطلاحنامه ایسیس و اریک است و تعداد اصطلاحات علم کتابداری و اطلاع‌رسانی در یونسکو در واقع، میزان اشتراک ایسیس و یونسکو است.

جدول ۲. مقایسه سه اصطلاحنامه از نظر میزان اشتراک اصطلاحات کتابداری و اطلاع‌رسانی (جامعه آماری)

اصطلاحات مشترک ایسیس / اریک	درصد	اصطلاحات مشترک ایسیس / یونسکو	درصد	اصطلاحات مشترک در هر سه اصطلاحنامه	درصد
۴۱۵	۱۹	۳۹۷	۱۸	۳۱۴	۱۴

با توجه به جدول بالا تعداد اصطلاحات کتابداری و اطلاع‌رسانی اریک بیشتر از یونسکو است (چون همانطور که در فصل قبل ذکر شد، اصطلاحات مشترک در این اصطلاحنامه‌ها، نشان دهنده میزان اصطلاحات کتابداری و اطلاع‌رسانی است، و به عبارتی دیگر از نظر تنوع مدخل‌ها، شباهت اصطلاحنامه اریک به ایسیس بیشتر از یونسکو به ایسیس است). درجه شباهت اریک به ایسیس ۱۹ درصد و یونسکو به ایسیس ۱۸ درصد است. همچنین میزان اشتراک اصطلاحات کتابداری و اطلاع‌رسانی در هر سه اصطلاحنامه ۱۴ درصد است که این میزان در حقیقت اشتراک اصطلاحات حوزه مورد بحث (کتابداری و اطلاع‌رسانی) در دو اصطلاحنامه اریک و یونسکو است. لازم به ذکر است که فقط ۲۳/۴ درصد اصطلاحات ایسیس در اصطلاحنامه یونسکو یا اصطلاحنامه اریک موجود است.

ب. مطالعه روابط سلسله مراتبی میان اصطلاحات

با توجه به جدول ۳ میزان اشتراک در اصطلاحات اعم اریک و ایسیس با ۳۱/۱ درصد بیشتر از اشتراک یونسکو و اریک و اشتراک یونسکو و ایسیس است.

همچنین میزان اشتراک اصطلاحات اخص اریک و یونسکو با ۱۹/۱ درصد بیش از اشتراک اریک و ایسیس و یونسکو و ایسیس است.

جدول ۳. میزان اشتراک روابط اساسی در سه اصطلاحنامه

اشتراک در هر سه		اشتراک اریک / اسیس		اشتراک یونسکو / اسیس		اشتراک اریک / یونسکو		اصطلاحنامه روابط
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۲۵/۲	۷۹	۳۱/۱	۱۲۹	۲۹/۹	۱۱۶	۲۵/۲	۷۹	اصطلاح اعم
۱۹/۱	۶۰	۱۴/۹	۶۲	۹/۶	۳۸	۱۹/۱	۶۰	اصطلاح اخص
	۳۱۴		۴۱۵		۳۹۷		۳۱۴	جامعه آماری

یکسانی جامعه آماری در اشتراک اریک و یونسکو و اشتراک اسیس و یونسکو بدان معناست که آنچه در اشتراک اریک و یونسکو بوده در اسیس نیز بوده است.

جدول ۳-۱. تعداد اصطلاحات اعم و اخص در سه اصطلاحنامه

عنوان اصطلاحنامه‌ها روابط	اسیس تعداد	اریک تعداد	یونسکو تعداد
اصطلاح اعم	۴۰۴	۳۷۱	۴۲۲
اصطلاح اخص	۶۰۸	۱۰۸۷	۶۳۴

با توجه به جدول فوق میزان اصطلاحات اعم یونسکو از دو اصطلاحنامه دیگر بیشتر است و بعد از آن اسیس و اریک در مرحله بعد قرار دراند. میزان اصطلاحات اخص در اریک تقریباً دو برابر میزان اصطلاحات اخص دو اصطلاحنامه اسیس و یونسکو است.

ج. بررسی ساختار اصطلاحنامه‌های مورد بررسی

از تعداد ۲۱۳۱ اصطلاح اسیس، ۱۹ درصد آن یعنی ۴۱۵ اصطلاح، با اصطلاحنامه اریک مشترک است (طبق جدول شماره ۲)، که ۴۶ مورد از تعداد یاد شده یعنی ۱۱ درصد از نظر جمع و مفرد بودن با اصطلاحنامه اسیس تفاوت داشتند. همچنین ۱/۶ درصد از کل اصطلاحات نیز نامرجم بوده‌اند (۳۶ اصطلاح).

بنابراین طبق جدول ۴، تنها ۱۵/۱ درصد از اصطلاحات اریک و اسیس عیناً شبیه هستند. در اصطلاحنامه یونسکو نیز از ۱۸ درصد اصطلاحات مشترک، ۴/۹ درصد اصطلاحات تفاوت‌هایی از نظر املاء، شکل ظاهری، داشتن ارجاع و جمع و مفرد بودن دارند و به عبارت دیگر ۱۲/۱ درصد عیناً شبیه‌اند و این آمارها نشان دهنده شباهت بیشتر اریک به اسیس نسبت به یونسکو است، به عبارتی دیگر از نظر جمع و مفرد بودن شباهت اریک به اسیس به سمت جمع است و از نظر

داشتن و نداشتن ارجاع اصطلاحات اریک و اسیس این شباهت به سمت داشتن ارجاع است. تعداد اصطلاحات جمع در اریک با ۵۰/۱ درصد بیشتر از دو اصطلاحنامه دیگر است و یونسکو با ۵۷/۲ درصد بیشترین تعداد اصطلاحات مفرد را دارد.

جدول ۴. مقایسه اصطلاحات کتابداری و اطلاع‌رسانی از نظر ساختار

یونسکو		اریک		اسیس		عنوان اصطلاحنامه‌ها
تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	
—	۳۹۷	—	۴۱۵	—	۴۹۸	جامعه آماری
۱۷/۴	۶۹	۸/۷	۳۶	۴/۸	۲۴	اصطلاحات نامرجح
۸۲/۶	۳۲۸	۹۱/۳	۳۷۹	۹۵/۲	۴۷۴	اصطلاحات مرجح
۱	۶	—	—	—	—	اصطلاحات متفاوت از نظر املاء
۴	۱۶	۱/۴	۶	—	—	اصطلاحاتی که همانند در نظر گرفته شده‌اند
۱۰	۴۹	۱۱	۴۶	—	—	اصطلاحاتی که از نظر جمع و مفرد بودن متفاوت بوده‌اند
۲۰/۲	۸۰	۶۱/۹	۲۵۷	۱۳/۸	۶۹	یادداشت دامنه
۴۲/۸	۱۷۰	۵۰/۱	۲۰۸	۴۶/۲	۲۳۰	جمع
۵۷/۲	۲۲۷	۴۹/۹	۲۰۷	۵۳/۸	۲۶۸	مفرد

لازم به ذکر است از آنجا که اصطلاحات اصطلاحنامه اسیس مبنای بررسی بوده است، بنابراین اصطلاحات اصطلاحنامه‌های دیگر از نظر جمع و مفرد بودن همانند بودن و املائی با آن مقایسه شده است. اصطلاحنامه اریک با ۶۱/۹ درصد نسبت به دو اصطلاحنامه دیگر بیشترین یادداشت دامنه را دارد و اصطلاحنامه یونسکو با ۲۰/۲ درصد، و اصطلاحنامه اسیس با ۱۳/۸۵ درصد در مرحله بعد قرار دارند. از آنجا که اصطلاحنامه اسیس یک اصطلاحنامه تخصصی است لزومی ندارد که برای مشخص شدن حدود مفهومی که مورد نظر نمایه‌سازی است و حذف معنای احتمالی دیگر یادداشت دامنه افزوده شود، بنابراین یادداشت دامنه کمتری دارد.

د. مطالعه روابط هم‌ارز

طبق جدول ۵ تعداد ارجاعات در اصطلاحنامه یونسکو بیشتر از دو اصطلاحنامه دیگر است. در اسیس بیشتر به مترادف‌ها ارجاع داده شده است (۵۵/۱ درصد) و ارجاعات یونسکو حدود ۴ برابر بیشتر از میزان ارجاعات اسیس است. لازم به ذکر است که ملاک عام بودن، خاص بودن و هم‌سنگ بودن اصطلاحات مرجح به نامرجح بخش سلسله مراتبی اصطلاحنامه اسیس بوده است. ارجاعات به شیوه اطلاق کلی‌تر (ارجاع به اصطلاح عام) در یونسکو بیش از ۵ برابر میزان این نوع ارجاعات در اریک و ۴ برابر این میزان در اصطلاحنامه اسیس است و به دلیل

گسترده‌گی و تنوع اصطلاحات در اصطلاحنامه یونسکو و به عبارتی عام بودن این اصطلاحنامه نسبت به دو اصطلاحنامه دیگر، این مسئله طبیعی به نظر می‌رسد.

۵. وضعیت ارجاع از اصطلاحات نامرجح به مرجح

یونسکو		اریک		ایسیس		اصطلاحنامه‌ها
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۸	۲۸	۱/۵	۶	۰/۲	۱	اعم
۰/۳	۳	۰/۲	۱	۰/۰	۰	اخص
۱۷/۴	۶۹	۸/۷	۳۶	۴/۶	۲۳	هم‌سنگ
۱۷/۴	۶۹	۸/۷	۳۶	۴/۸	۲۴	جمع کل اصطلاحات نامرجح (ارجاعات)
—	۳۹۷	—	۴۱۵	—	۴۹۸	جامعه آماری

۵-۱. نوع ارجاع

رابطه	اشتراک اریک / یونسکو	اشتراک یونسکو / ایسیس	اشتراک اریک / ایسیس
رابطه مستقیم	۱۴	۷	۶
رابطه مترادفی	۱	۵	۱
کل ارجاعات	۲۴	۳۶	۶۹

بیشتر ارجاعات اریک و یونسکو از نوع رابطه مستقیم است، یعنی در هر دوی این اصطلاحنامه‌ها از یک اصطلاح غیرمرجح مشترک به یک اصطلاح مرجح واحد ارجاع داده شده است.

مثلاً در هر دو اصطلاحنامه از اصطلاح "Education" به اصطلاح "Training" ارجاع داده شده است.

Education

رابطه مستقیم

Use

Training

بیشتر ارجاعات مشترک در یونسکو و ایسیس و اریک و ایسیس نیز از نوع رابطه مستقیم است.

تعداد ارجاعات از نوع رابطه مترادفی یعنی ارجاع به مترادف آن در اصطلاحنامه‌ها.

نتایج و پیشنهادها

بررسی‌های انجام شده در پژوهش حاضر حاکی از آن است که به علت اخص‌گرایی اصطلاحنامه ایسیس در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی این منبع برای نمایه‌سازی و ذخیره و بازیابی اطلاعات در این حوزه مناسب‌تر از اصطلاحنامه‌های اریک و یونسکو به نظر می‌رسد.

اصطلاحنامه یونسکو دید عام‌تری به این حوزه دارد و اصطلاحنامه اریک گرچه اصطلاحنامه تخصصی علوم تربیتی است، نسبت به یونسکو دید تخصصی‌تری به این حوزه دارد. جمع‌بندی داده‌ها و نتایج کلی حاصل از بررسی جدول‌ها را می‌توان به قرار زیر خلاصه و تشریح کرد:

یافته‌های بخش روابط سلسله‌مراتبی نشان می‌دهند که میزان اشتراک اصطلاحات اخص اریک و یونسکو بیشتر از میزان اشتراک اصطلاحات اخص اریک و ایسیس و یونسکو و ایسیس است و میزان اشتراک اصطلاحات اعم اریک و ایسیس بیشتر از اشتراک اصطلاحات یونسکو و اریک و یونسکو و ایسیس است.

همچنین مقایسه کمی این سه اصطلاحنامه نشان می‌دهند که اصطلاحنامه اریک سهم بیشتری نسبت به یونسکو به موضوع کتابداری و اطلاع‌رسانی داده است (حدود ۱/۵ برابر بیشتر) درجه شباهت اریک به ایسیس، ۱۹ درصد و یونسکو به ایسیس، ۱۸ درصد است. همچنین میزان اشتراک اصطلاحات کتابداری و اطلاع‌رسانی در هر سه اصطلاحنامه ۱۴ درصد است.

یافته‌های بخش روابط هم‌ارز نشان می‌دهند که تعداد ارجاعات در اصطلاحنامه یونسکو بیشتر از دو اصطلاحنامه دیگر است. ارجاعات یونسکو حدود ۴ برابر بیشتر از میزان ارجاعات در اصطلاحنامه ایسیس است. ۸/۷ درصد ارجاعات اریک با ایسیس مشترک است و ۱۷/۴ درصد از ارجاعات یونسکو با اریک مشترک است. در ایسیس بیشتر به مترادف‌ها ارجاع داده شده است. یافته‌های بخش ساختار نشان می‌دهند که تنها ۱/۱۵ درصد از اصطلاحات اریک و ایسیس عیناً شبیه هستند و ۱/۱۲ درصد از اصطلاحات یونسکو و ایسیس به هم شباهت دارند و بقیه تفاوت‌هایی از نظر املاء، شکل ظاهری، ارجاع و جمع و مفرد بودن دارند. به‌طور کلی درجه اخص‌گرایی این اصطلاحنامه‌ها نسبت به اصطلاحات کتابداری و ترتیب عبارتند از: ایسیس، اریک و یونسکو.

پژوهش‌های پیشنهادی

از نتایج و همچنین روش‌های استفاده شده در این تحقیق می‌توان:

۱. برای ارزیابی و بررسی تطبیق اصطلاحنامه‌های دیگر استفاده کرد و روشی بدست آورد تا متخصصان و نمایه‌سازان مناسب‌ترین اصطلاحنامه‌های حوزه خود را پیدا کنند.
۲. در تحقیقات بعدی، رابطه همبستگی نیز در اصطلاحنامه مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد.
۳. از روش‌های آماری پیشرفته‌تری مانند محاسبه پراکندگی، ضریب همبستگی، واریانس و غیره... به عنوان شاخص‌های مقایسه اطلاعات خام استخراج شده استفاده شود.

مآخذ

۱. آقابخش، علی (۱۳۷۲). *نمایه‌سازی همارا*. تهران مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران.
۲. جلالی دیزجی، علی (۱۳۷۰). "بررسی تطبیقی دو اصطلاحنامه کشاورزی Agrovoc و CAB" پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران.
۳. خسروی، فریبرز (۱۳۷۴). *اصطلاحنامه فرهنگی فارسی: اصفها*. تهران: سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی.
۴. کازرانی، مریم (۱۳۷۸). "ارزیابی اصطلاحنامه‌های فارسی با استاندارد اینزو" پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی دانشگاه علوم پزشکی ایران.
۵. مختاری معمار، حسین (۱۳۷۶). *درآمدی بر کتابداری*. تهران: نشر فو.
۶. یعقوب‌نژاد، محمد هادی (۱۳۷۶). *اصطلاحنامه فلسفه اسلامی*. قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.
7. Diodato, Virgil (1996). "Therate of assignment of Narrower Terms in the thesaurus of Eric Descriptors". *Journal of Information Science*. 19 (1990) 137-141.
8. Greenberg, J. "Intellectual Control of Visual. Archives: A Comparison between the Art and Architecture thesaurus and the Library of Congress thesaurus for Graphic Materials". *Cataloging and Classification- Quaterly*. Vol. 16, Issue 1, P.85-118.
9. Lancaste, F.W. *Vocabulary Control for Information Reterieval*. (1986). New York: Information Resources press.
10. Milstead, Jessica L. (1994). "Shoes for the Cobbler's Children: The ASIS Thesaurus" *Bulletin of the American Society for Information Science*. Vol. 21, Issue 1, p.22-23.
11. Milstead, Jessica L. (1998). *Asis Thesaurus of Information Science and Librarianship*. New Jersey: Information Today.
12. *Thesaurus of ERIC Descriptors* (1995). 13cd. Phoenix, AZ: Oryx press.
13. Townly, Helen M; Gee, Ralph (1980). *Thesaurus Making: Grow your own word-stock*. London: Andre Deulsch, P.18.
14. *Unesco Thesaurus* (1995). Paris: Unesco.